

Derleyenler
RAMAZAN HAKKI ÖZTAN - ALP YENEN
Asiler Devri

Age of Rogues

Rebels, Revolutionaries and Racketeers at the Frontiers of Empires

İletişim Yayınları 3386 • Tarih Dizisi 183

ISBN-13: 978-975-05-3510-6

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2024, İstanbul

EDITÖR Mehmet Atala

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Die Wölfe (Balkankrieg) The Wolves (Balkan War),
Franz Marc, 1913. Image courtesy of Wikimedia Commons/Charles
Clifton, James G. Forsyth and Charles W. Goodyear Funds 1951.

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Berkay Üzüm

DİZİN Deniz Eroğlu

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
RAMAZAN HAKKI ÖZTAN
ALP YENEN

Asiler Devri

İmparatorluk Cephelerinde İsyancılar, İhtilalciler ve Çeteciler

*Age of Rogues
Rebels, Revolutionaries and Racketeers
at the Frontiers of Empires*

ÇEVİREN *Emrullah Ataseven*

İÇİNDEKİLER

KİTAP HAKKINDA.....	9
ÖNSÖZ	
JACK A. GOLDSTONE	13

BİRİNCİ KISIM

Tarihyazımında Asiler

1 ASİLER DEVRİ: OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA İHLALCİ SİYASET	
ALP YENEN - RAMAZAN HAKKI ÖZTAN	23
2 İHLALCİ SİYASETİN CİNSİYETLENDİRİLMİŞ ANLATILARI: DEVRİMCİ RUBİNA'YI GERİ KAZANMAK	
HOURİ BERBERIAN	79
3 GEÇ DÖNEM İMPARATORLUK RUSYASI'NDA KAFKAS EŞKİYALIĞI: ABREK ZELİMHAN ÖRNEĞİ	
JERONİM PEROVİĆ	113

- 4 SİYASETTE ÇETECİLER:
GEÇ DÖNEM KAÇAR İRAN'INDA
KABADAYI PERFORMANSLARI ÜZERİNE
TEORİK DÜŞÜNCELER
OLMO GÖLZ.....153

İKİNCİ KISIM

Siyasette Asiler

- 5 YARGILANAN FİTNE:
TANZİMAT DÖNEMİNDE
BOSNA'DA HİRİSTİYAN EŞKİYALAR,
İSYANCILAR VE EYLEMCİLER
ANNA VAKALI.....185
- 6 DÂRÜ'L FESÂD: SASON'DA DİRENİŞ,
BASKI VE DEVRİM (1891-1904)
TOYGUN ALTINTAŞ.....215
- 7 GEÇ DÖNEM OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA
KOMPLO, ULUSLARARASI POLİS İŞBİRLİĞİ
VE ANARŞİZMLE MÜCADELE (1878-1908)
İLKAY YILMAZ.....247
- 8 HEM ASİL HEM ASİ:
ERKEN 20. YÜZYIL BASRASI'NDA
SEYYİD TALİB EL-NAKİB VE İNGİLİZ SİYASETİ
ALINE SCHLAEPFER.....277

ÜÇÜNCÜ KISIM

Biyografilerle Asiler

- 9 DEVRİMİN KİMYASI:
NAUM TÜFEKÇİYEF VE 19. YÜZYIL SONUNDA
RUMELİ'DE DEVRİMCİ ŞİDDET
RAMAZAN HAKKI ÖZTAN.....305

10	GEÇ DÖNEM OSMANLI “ASİLERİ” VE İKTİDAR YOLLARI: PROSOPOGRAFİK BİR ÇALIŞMA	
	BENJAMIN C. FORTNA.....	351
11	BİR CEPHE ADAMI: RAMAZAN ŞALLAŞ VE OSMANLI SONRASI ARAP DOĞUSUNUN OLUŞUMU	
	MICHAEL PROVENCE.....	387
12	SON OSMANLI ASİLERİ: SURIYE’DE KÜRT-ERMENİ İTTİFAKI VE İKİ SAVAŞ ARASI DÖNEMDE ORTADOĞU’DA YENİ DEVLET SİSTEMİ	
	JORDI TEJEL.....	413
SONSÖZ		
	ERIK JAN ZÜRCHER	443
	YAZARLAR	451
	DİZİN	457

KİTAP HAKKINDA

Bu kitap uzun bir sürecin sonucu, dolayısıyla onun da kendine has bir hikâyesi var. Öncelikle bu kitap bizim isyancıların, ihtilalcilerin ve çetecilerin tarihinden büyülenmemizi yanıttıyor. Geç dönem Osmanlı tarihinde devrimci siyasetin farklı dönemlerini çalışan iki genç doktor adayı olarak yıllar boyunca pek çok konferansta bir araya geldik. Ortak bir yaklaşım tarzı ararken düşüncelerimizi ilk kez New York'ta 2014'te düzenlenen Association for the Study of Nationalities'in konferansında sunduk. Bunun üzerinden çok geçmeden işbirliğimiz Basel Üniversitesi'nde 22-24 Ocak 2015 tarihleri arasında gerçekleşen uluslararası bir konferansın düzenlenmesine fırsat verdi.¹ Osmanlı dünyası ve ötesinde isyan ve karşı-isyânın çeşitli yön-

1 “Komitacı Devri: Osmanlı Dünyası'nda Ayaklanmaların İç İç Geçmiş Tarihleri ve Politik Sosyolojileri (1870'ler-1920'ler arası)” isimli konferansı Selen Etinğü, Maurus Reinkowski ve M. Hakan Yavuz ile beraber organize ettik. Bu işbirliği için organizatörler ve katkı sağlayanlara minnettarız. Konferans raporu için bkz. Alp Eren Topal, Conference Report, “The Age of the Komitadji: Entangled Histories and Political Sociology of Insurgencies in the Ottoman World (1870s-1920s)”, University of Basel, *H-Net*, online yayım tarihi 10 Mart 2015, şuradan erişilebilir: <https://networks.h-net.org/node/11419/discussions/63624/conference-report-%E2%80%9Cage-komitadji-entangled-histories-and-political>. Raporun Türkçe çevirisi için bkz. “Komitacı Devri: Osmanlı Dünyasında Ayaklanmaların İç İç Geçmiş Tarihi (1870-1920): Basel Üniversitesi'nde Konferans, 22-24 Ocak 2015”, *Toplumsal Tarih* 227 (2015): 80-85.

lerini irdeleyen yirmiden fazla tebliğ yer veren konferans, bu çekişmeli siyaset dönemini araştırmak için analitik bir çerçeve oluşturmanın elzem olduğunu gösterdi.

Her ikimizin de tezlerimizi savunduğumuz ve akademi dünyasının zorluklarını atlatıp kendimize yer edindiğimiz uzun bir aradan sonra, yeni katılımcı kadrosu ve farklı bir çerçeveye bu projeye dönmeye karar verdik. 31 Mayıs 2018 tarihinde, Henning Sievert tarafından Bern Üniversitesi'nde düzenlenen "Yirminci Yüzyıl Orta Doğu'sunda İlişkisel Elitler" başlıklı bir çalıştayda yaklaşımımızı paylaşma şansımız oldu. Burada "asiler devri" kavramını ortaya attık, bunu imparatorlukların cephelelerinde ihlali siyaset (*transgressive politics*) adını verdiğimiz bir kavramsal çerçevenin ilk taslağını sunduk. Mevcut haliyle bu kitap, Osmanlı, Çarlık, Habsburg ve Kaçar imparatorluklarının çalkantılı alacakaranlığı esnasında tarihsel miraslar, rejim etkileşimleri ve karmaşık biyografik değişimlere dair meseleleri ele alan yakın dönem araştırmacılarını bir araya getiren kolektif bir üründür.

Makalelerimizin geniş kapsamı bizi kitabı ilave bir iç hakem süreci oluşturmaya zorladı. Bize yardım eli uzatmayı kabul eden uzman kadrosuna teşekkürü borç biliriz. Bu nedenle alfabetik sırayla Ahmet Serdar Aktürk, Aydın Babuna, Alexander Balistreri, Harun Buljina, Camille Cole, Axel Çorlu, Roger Deal, Tolga Esmer, James Gelvin, David Gutman, Kevan Harris, Barbara Henning, Michael Kemper, Varak Ketsemanian, Andreas Kosmas Lyberatos, Bedross Der Matossian, Polat Safi, Ashgar Sayed-Gohrab, Stefan Troebst ve Peter Wien'e teşekkür ederiz. Kitabımızın İngilizce orijinalinin yayım süreci boyunca desteği için Edinburgh University Press'ten Nicola Ramsey'e teşekkür borçluyuz. Kitabımızın Türkçe çevirisinin yayımlanması sırasında yardımcılarından ötürü İletişim Yayınları çalışanlarına da teşekkür ederiz. Bu çalışmanın Türkçe okurla buluşmasında katkılarından ötürü çevirmenimiz Emrullah Ataseven ile çevirinin redaksiyonuna yardımcı olan Serap Arslan'a da müteşekkirimiz.²

2 Boğaziçi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri tarafından 18821 kodu ile destek görmüştür.

Jack A. Goldstone ile Erik Jan Zürcher bu kitabın önsözünü le sonsözünü yazdıkları için şanslıyız. “Tarihyazımında Asiler” başlıklı Birinci Kısım, tarih ve tarihyazımında ihlalcı siyaseti konumlandıran dört bölümle başlamaktadır. İlk katkı, asiler devrini, yüzyılın başında Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya’daki ihlalcı siyasetin tarihsel bir evresi olarak kavramsallaştırma çabamız. Osmanlı Makedonyası’yla bir emperyalist-devrimci olarak Enver Paşa’nın biyografisine dair bir tartışmayı müteakip, Osmanlı İmparatorluğu’nun cephelerinde ihlalcı siyasetin tarihsel olarak ortaya çıkışını ve eylem kültürünü tartışacağız. Bunun ardından, ihlalcı siyasette toplumsal cinsiyet meselelerine değinen Hourı Berberian, erkek egemen devrim ve milliyetçilik anlatılarında sıklıkla sesi susturulmuş bir Ermeni devrimci olan Rubina’nın ihtilafli biyografisini yeniden inşa ediyor. Devamında, Zelimhan Guşmazukayev’in yaşamı özelinde Rus kontrolü altındaki Kafkasya’da faaliyet gösteren eşkıyalara ışık tutan bir vaka çalışması olarak Jeronim Perović’in yazdığı bir bölüm var. Kitabın ilk kısmı Olmo Gözl’ün 1906-1911 Meşrutiyet Devrimi sırasında erkekliğin, kahramanlaştırmanın ve çeteciliğin toplumsal dinamiklerini araştırdığı ve okuyucuları Kaçar İranı’na götüren bir çalışmasıyla sona eriyor.

“Siyasette Asiler” adlı İkinci Kısım’da ise bir dizi çalışma asilerle imparatorluklar arasındaki çekişmeli etkileşimleri gözler önüne seriyor. Bu bölümdeki ilk katkı Anna Vakali’dan geliyor ve Osmanlı Bosnası özelinde asiler ile devlet aktörleri arasındaki değişken ilişkileri irdeliyor. Bunu müteakip Toygun Altıntaş, Ermeni devrimciler ile Hamidiye rejiminin mücadelesi çerçevesinde Osmanlı’nın doğusunda gerçekleşmiş olan Sason İsyanı’na odaklanıyor. İlkay Yılmaz ise anarşizme karşı uluslararası polis işbirliğini tartışarak küresel bir bağlama yerleştirdiği Osmanlı devlet gözetiminin daha geniş kapsamlı uygulamalarını inceliyor. İkinci Kısım’daki son katkı Aline Schlaepfer’den geliyor. İktidarın yerelde çatışmalar neticesinde nasıl inşa edildiğini örnekleyen bu çalışma Basra’da Osmanlı ve İngiliz rejimleri sırasında önemini koruyan Seyyid Talib el-Nakib’e odaklanıyor.

“Biyografilerle Asiler” adlı Üçüncü Kısım’daki çalışmalar, isyancıların, ihtilalcilerin ve çetecilerin karmaşık yaşamöyküleri çerçevesinde benzersiz siyasi etkinliği üzerinde duruyor. Ramazan Hakkı Öztan, Makedon bir bomba imalatçısının biyografisini bir araya getirerek ve bölgeler-ötesi devrimci ağlarını ortaya çıkararak teknolojik uzmanlığın ve siyasi girişimciliğin analitik önemine vurgu yapıyor. Devamında Benjamin C. Fortna, bir grup eylemci İttihatçı subayının kesişme noktalarını ana hatlarıyla çizerek ve ayrıca patronaj ile rekabet meselelerini inceleyerek prosopografik bir yaklaşım sunuyor. Üçüncü katkı, Arap Ortadoğusu’ndaki bir cephe savaşçısının yaşamöyküsünü yeniden yazan ve Osmanlı sonrası biyografik tecrübeleri araştıran Michael Provence’a ait. Kitabın son bölüm ise Osmanlı sonrası Ortadoğu’da Kürt-Ermeni ittifakının oluşumunu inceleyip, son nesil Osmanlı asileri olarak adlandırdığı Hoybun Cemiyeti’ne odaklanan Jordi Tejel’den geliyor.

Bu on iki çalışmanın 20. yüzyıl başındaki daha geniş ve küresel çaplı bir asiler devrinin yalnızca kısıtlı bir resmini sunduğunu kabul etmekle birlikte, bu çalışmaların ihlalcı siyasetin modern dünyayı nasıl biçimlendirdiğini anlamaya yönelik daha fazla araştırmaya ilham vereceğini umuyoruz.

RAMAZAN HAKKI ÖZTAN, *Istanbul*

ALP YENEN, *Lahey*

Kasım 2023